

Fa Ede Valakire

keresgélem a lihegésig-túlzó kifejezést arra a fickóra
aki úgy magyar hogy mégsem az egészen /
és olyan nyomasztó módon földlakó
mintha egy kisbolygó-roncson kalimpálva
szidná a (mindenkori) tűzrevalókat / de az én
(megbolondult) szemeimben mégis
az a legcsodásabb
ahogy ez a manusz
EGYEDÜL MER LENNI! ...

Dörmögések

1.

SPENGLER már tudta: a DAL kihal... Jön az ÜVÖLTÉS kora.
De TOYNBEE hitt még: tán észre tér majd őrült fajtánk a BAJBAN.
CSÖVES TIBI azt nyögte: „*Csak majmot látok. Ember sehol sincs.*”
E bölcsék nélkül
FIZETETT HAZUDOZÓK meséit falnám...

2.

szépségek és iszonyatok
bevagonírozva
indulhat a
halálvonat

út még
úgy ahogy van
de célja már
sehol

kiderült:

emeleti irodájában
CSAK VETÍTETT KÉP VOLT
AZ ÁLLOMÁSFŐNÖK

3.

egy vén tudatkovács
(kisipari módon) sóhajt ereget:

*tüzes hajak
ellobogtak
kalapácsok
elkopogtak*

*mi a fejbe
szöveget ver még
IDŐ RÁGTA
ROZSDÁS EMLÉK...*

KOTNYEK ISTVÁN: Tv+Guzmânia

Riersch Zoltán

Hallani vélem anyám szavát

Ezernyi fényével ragyog
az aranyárga őszi Nap.
Ökörnyál öleli a pitypangot.
Melengő szellő simogatja

a rezgőnyárfák leveleit.
Rég nem porzik már az utca.
A sárgára meszelt kicsi ház
magányos, mint az egykorvult
lakója, - a vén diófát is kivágták.

A ház előtti pad is kiszákkásodott.
Még hallani vélem anyám
halk, hívó szavát,
de már rég angyalokkal énekel.

A százágú zöldlombos fűzfa
nem tud hozzám szólni.
Nincs már hova hazamenni.
Nincs már kiért hazamenni.

A templomkert gesztenyefái
sötét árnyékot vetnek
a csendes falusi temetőre.
Csendesedek én is.

A délceg templom,
majd a kápolna kisharangja
emlékező áhítatra szólít.
A Nap lassan alábukik a mélybe.

Odafenn alszanak a csillagok

Fehérre festette a szürke
háztetőket a korai tél.
A máskor mosolygó Nap
vakki sárga szemeivel
csak halványan hunyorog.

A száraz falevél avartakaró.
Fekete kányák hadai
fészkelnek a kopár fákon.
A füsti fecskék délen,
a sárgarigók fáznak.

Anyám emléke történelem.
Apró mellein nehéz a rög.
Apám hamuarca is tovatűnt
a kékesszürke reggeli ködben.
Odafenn alszanak a csillagok.

KOTNYEK ISTVÁN: Szabadban

Varga Zoltán

Megszokhatatlan

Nem léteztél nem létezel és nem leszel
Az árnyak bohókás játéka
Karcolt a változó színű mohák közé
Szépséggé gyengédséggé
Kicsit vadóc fáklyává
Ahogy érzekellek a mindenségben
Számomra megszokhatatlan erő-feltétel

Asztal, székkal

Aki belülről jár
ő a legroskadozóbb tál,
és körül játssza magát.

Nem úgy, mint a téli kabát,
ami szigetelőt talál,
és azért annyira karakán,

Benne a szervezkedő fél,
és leül a hideg mögé,
és felejt milyen is ő még.

Asztal-székkal úgy írja le
jellemét a mások fele szítja fel.
Aki belülről jár a kínba megy.

Kitekintve

Az élet nem várható.
Ablakokat nyitogat.
Nem is erő, vagy lankadó.
Első sorban simogat.

Óhajt egyet, hármat követel.
Élesen ringatva riogat.
Az élet nem szövegel.
Marad, és nem megy bárhova.

Pelesz Alexandra

vele halok

a januári éjszaka mind fagyot hoz
megdermed volt-udvaromban a faág
reccsenve török, mint bordámnak íve
ha szívszakadással jön el a halál
türkiz-fehér jégvirágba borul be a bánat
gyökerét a hörgőimre fonja
a szó elakad... sikolt és nyög...
akár az én udvarom bolondja
zúzmarába, fagyott fűbe harapnak az ajkak
nyelvek alatt szétolvad a remény
semmivé lesz, vele halok, bolond voltam úgylis
a fagyott föld a holtaknak is kemény

Deszkák a talpam alól

Érzem, ahogy a színpad deszkái a talpam alá simulnak. Érzem, ahogy lábszáramat újra és újra megsimítja a szoknyám pereme, amikor mozdulok. Ujjaim maguktól táncolnak a húrokon, gondolkoznom sem kell, a zene belőlem fakad, akár az erdő mélyén felbuggyanó forrás, aztán csörgedezik, egyre gyorsabban és gyorsabban, sodrása egyre erősebb, amíg a zene már átjár mindent! Mindent! Az embereket, akik átszellemült arccal engem néznek, a falakat, a vastag, bordó függönyt a színpad két oldalán, a deszkákat a lábam alatt... jobb kezemben a vonó táncol kecsesen, siklik a húrokon, a hangok pedig csodával, étellel töltik meg a teret. És én hálás vagyok...

Felpattan a szemem. Zihálok. Még hallom a zenét, még érzem a talpam alatt a színpad deszkáit, de már tudom: az ágyamban fekszem. Hálóingem csupa izzadság, a tenyerem is nyirkos. Az éjjeliszekrényemen lévő órára pillantok. Negyed öt. Féltkor kelnem kell, hogy hatra a gyárban legyek. Nem érdemes visszaaludnom. Tekintetem önkéntelenül vándorol a szekrény tetején heverő hegedűtokra. Egészen addig bámulom, míg zihálásom nem enyhül valamennyire, aztán felkelek, és elkezdek készülődni. Mosdó, fogmosás, mosakodás, fésülködés, felöltözöm, elkészítem a szendvicseket a gyerekeknek és Viktornak, elpakolom a konyhában a tányérokat, amiket este raktam a csepegtetőbe, és mire mindennel végzek, már indulnom is kell. Beosonok a hálóba, óvatosan felébredtem Viktort. Mocorog, ezzel jelzi, hogy sikerrel jártam. Nagy szerencse, hogy ő nyolcra jár dolgozni, így tudja reggelente intézni a gyerekeket. Jól működik a dolog, hiszen én meg korábban végzek, így össze tudom őket szedni. Minden rendben van.

Az állam alá helyezem a hegedűt, ujjaimat a húrokra illesztem. A teremben feszül a csend, a levegő összes molekulája azt várja, hogy zenével töltssem meg. Lábujjaim alatt ismerősek a deszkák. A nehéz függöny is a dallamra vár. És én mozdulok. És mozdulatomtól megtelik a világ zenével! Hangjegyek folynak az ereimben, ujjaimon át kicsordulnak a húrokra, és a vonón feszülő lószőr boldogan kelti őket életre. A nézőtérről érzem a békét, az átlényegülést, a zene szeretetét...

Zihálva ébredek. Rajtam a hálóing csupa víz, akárcsak fejem alatt a párna. A szívem vadul kalapál. Még érzem ujjaim alatt a húrokat, még látom a fényt, ami megvilágít engem a színpadon, de már tudom, másutt vagyok. Valójában másutt vagyok. Az órára pillantok. Hajnali négy. Még lenne időm egy kicsit

visszaaludni, de nem látom értelmét. Halkan kászálódok ki az ágyból, hogy Viktort ne ébresszem fel, a másodperc töredékére felpillantok a szekrény tetején lévő hegedűtokra. Megígérem magamnak, hogy délután játszani fogok, miután hazaérek a gyerekekkel. Egy fél órát talán hagynak. Annyi belefér, ráérek utána is főzni valamit. A konyhába lépve az első, amit megpillantok, a cigisdoboz az asztalon. Az elmúlt fél évben szoktam rá. Amióta ezek az álmok gyötörnek, és amióta azt érzem... mindegy. Mindegy is. Magamra kapom a kabátom, és csak úgy, mezítláb és pizsamában, kilépek az erkélyre. Amíg elszívom a cigit, gondolatban eljátszom Vivaldit.

Úgy jár körül a zenekar hangja, úgy ölel át, ahogy édesanya öleli gyermekét. Úgy folyik belém a zene, ahogy anyatej folyik át az újszülöttbe. Úgy ringok a ritmussal, ahogy nagymama ringatja a kisdedet. Pattanásig szét-feszülve várom, hogy én is becsatlakozhassak végre, hogy az én hegedűm dala is beleolvadjon a zenébe! Még tíz ütem... hat... négy... kettő... és mozdulok, a hegedűm felsír, az egész testem együtt érez vele, ringok, mozdulok, csuklóm gyengéden, de határozottan vezeti a vonót, akár egy igaz férfi vezet egy nőt a táncparketten. Szerelmes vagyok...

Felriadok. A szívem vadul kalapál, hajam csatagosan tapad a fejbőrömrre. Minden lélegzetvétellel azt érzem, távolodom magamtól. Az órára pillantok. Hajnali fél négy lesz.

Inkább már nem próbálkozom az alvással. Óvatosan kimászom az ágyból, Viktor békésen alszik, hallok a nyugodt, ritmikus lélegzetvételeit. A szekrény tetejére pillantok, ahonnan most hiányzik a hegedű. Bevillanok a tegnapi délután képei: ahogy leveszem a tokot, kinyitom, ahogy a hegedű a kezembe simul, behangolom, már minden porcikám sír, örömeiben sír, hogy végre játszhatok, végre ÉN lehetek! Aztán meghallom Milán sírását, Zsófi kiabálását, és már hajtom is az ágyra a hegedűt, és rohanok, és gyógypuszkat adok az én drága kisfiam ujjacskájára, amit Zsófi véletlenül becsípett az ajtóval, és csitítgatom őket, és megtanítom a bocsánatkérést, és megtanítom a megbocsátást, és mire megnyugszanak, már tudom: neki kell állnom főzni. Muszáj. És ahogy elkezdem pucolni a krumplit, olyan érzés, mintha... mintha elengedném...

Lehunyam a szemem, magamban keringek, magammal táncolok, miközben Csajkovszkijt játszunk. Ez a dallam, ez az érzés, ez a mindent átjáró tisztaság maga a csoda! Ettől élek, ettől dobban a szívem, ettől vagyok én: ÉN! Nem tudom, mennyi ideje zenélünk, a hangok között elveszik az idő, semmivé lesz, MINDEN semmivé lesz! Ez... EZ a szerelem, a mindent elsöprő lélek-szerelem, ahogy én szeretem a zenét, ahogy a magamban-keringés lassan elhagyja a határait, kitágulok, egész leszek, eggyé válok a Mindenséggel!

A saját vad, levegőért küzdő zihálásomra ébredek. Ilyen lehet a halál. A fuldoklás. Ilyen lehet az utolsó pillanat, amikor érzed, nincs már semmi, ami a Földön tartson. A sejtek feladni készülnek, a szív megállni - mert nincs benne lélek. Lélek nélkül nincs élet.

Hosszú percekbe telik, mire megnyugszom valamennyire. Bár lélegzetvételeim visszatérnek a normális ütembe, a szívem is egészséges ritmust ver, a sejtek oxigénhez jutottak, nekem mégis mindenem fáj. ÉN fájok! A hiány fáj! A zene, a lüktetés, a dallam, a színpad deszkája, a vonó, a húrok hiánya fáj!

Az órára pillantok. Hajnali három. Még érdemes lenne visszaaludnom, de nem akarok. Rá kell gyújtanom. Halkan kiosonok a szobából, a cigim az asztalon hever, de öngyújtót nem találok. Egyesével kinyitogatok minden ajtót a konyhaszekrényen, hátha akad valahol egy doboz gyufa. Azt nem lelek, de helyette szembenéz velem egy pálinkásüveg. Nem szoktunk inni, csak nagyon ritkán, amikor vendégek jönnek hozzánk. Ujjaimat az üveg nyakára kulcsolom, a cigimet meggyújtom a tűzhely gázlángján, és kivonulok az erkélyre. Az üvegből iszom. Hamar elszibbad az agyam, és én örömmel tapasztalom, hogy ebben az állapotban könnyedén zenélek a fejemben. Magamban. Mozdulok, ringok, ahogy magamban játszom Beethoven D-dúrját. Csak a Jóisten tudja, mennyi időt töltök el így: csak az üveg, a cigim, a bennem örvénylő zene és én. Hisz' jó ez így. Csak a deszkák hiányoznak a talpam alól.

Aztán felállok a székről és nekikezdek a napnak. Készítek a gyerekeknek és Viktornak szendvicseket, belecso-magolom a szeretetemet is. Egy cetlin üzenetet hagyok a férjemnek:

“Négyre megyek a gyerekekért. Legyen szép napod! Szeretlek!” Felöltözöm, kicsit rendbe szedem magam, aztán elszívok még egy cigit. A sejtjeim működnek, de nincs bennük élet. A szívem dobog, de lélektelenül. A testem mozdul, de minden mozdulat fáradt. És ahogy elhagyom a lakást, tudom, érzem, hogy elengedtem a saját kezemet.

M. Kovács Ildikó

E pluribus unum (egy a sok közül,...)

Lassan ment a terasz felé. Élvezte meztelen talpa alatt a fű hűvösét, jó volt hallgatni a naplementének örülő rigók harsány kiabálását.

És jó volt hazatérni.

Bár csak pár napot töltött távol, úgy érezte, hónapokat nélkülözte a kert látványát.

Leült a kerti székre, és akkor vette észre a nyitva hagyott ajtót, akkor hallotta meg a hangokat.

A szeretkezés félre nem ismerhető hangjait.

Nem kellett nagyon fülelnie, hogy felismerje férjének dünyögő morranását, ismerős volt a rá felelő simogató női kaccanás is.

Már régóta sejtette, már régóta nem fájt,

Ült a teraszon csendben, és várt.

Ismerte férje hevét, tudta, hogy nem kell sokáig várnia.

A jóllakott morranás után egy elégedett sóhaj, aztán az öngyújtó sercenése.

Ismerős volt a ritus, felejthetetlen az évek óta elhangzó mondat: három dolog remek az életben, előtte egy konyak, utána egy cigaretta.

Hang nélkül csúszott félre az ajtó, megjelent a nyílásban a ház ura. Mellkasán a bozont a szeretkezéstől még csatakos, csípőjén egy törölköző. Felesége láttán kővé fagyott arcán az öntelt mosoly.

Akkor és most

Akkor

Fáradt volt és gyenge.

A vállába fúródott nyílvevő elzsibbasztotta bal oldalát. A – valaha fehér – tunika mocskos volt, és a szíve fölötti vörös, nyolcágú keresztet a vér is átázta. Óvatosan, hogy ne okozzon magának újabb fájdalmat, levette magáról a skapulárét, és kibújt a láncingból.

A kimerültségtől zihálva húzódott a várfal hűvösébe.

Csend vette körül, a csata zaját itt nem lehetett hallani. A csatáét, mely vége felé járt és vereséget hozott a lovagoknak, győzelmet a muzulmánoknak.

Lüktetett, sajgott a seb a vállán. De jobban fájt a látomás, mely lelkét gyötörte: Müezzin hívta Allah dicsőítésére az igazhitűeket ott, ahol korábban lovak emelték égre a tekintetüket, és őszinte megrendüléssel verték láncinges mellüket: mea culpa, mea maxima culpa.

A haldokló a nap lebukó tányérját nézte, még látta, hogyan kúszik fel a sötét égboltra a hold.

„A Te katonád voltam, Uram” – suttogta, és lehunyta a szemét.

Most

A lelkesen ásó fiatalok vidám beszélgetése hirtelen elcsendesedett. A régészecset egy koponyát tisztogatott. A szakállas fiatalember megrendült tisztelettel dolgozott. Óvatosan söpörte le a csontokról a közel hétszáz éves földtakarót. Hamarosan láthatóvá vált a törött kulcscsontba ékelődött nyílhegy.

A régész felállt, levetette átizzadt, földmocskos ingét, és letörölte magáról a verejtéket.

Bal vállán vörösölt a tetoválás: nyolcágú kereszt körül latin felirat: Miles Christi.

Ludvigné Tihanyi Klára

Ludvig Nemzetközi Művésztelep harmincadszor

Ludvig Zoltán, Paco Arisa,
Koppány Attila, Mahmoud
Ashkanani, Imelda Bassanello,
Ludmilla Baitsaeva

Az a tény, hogy 2022. május 29-től június 11-ig, immáron 30. alkalommal tudtuk megszervezni a Ludvig Nemzetközi Művésztelepet Kendelimagorban, igazán okot ad egy elemző visszatekintésre.

Hiszen ma már bátran, és büszkén mondhatjuk ki, hogy a kis zalai faluhoz, Kistrécséhez tartozó településrészen, Kendlimagorban 1999-ben útjára indított művészeti szimpóziumot nemzetközi szinten a legjobbak között tartják számon. Olyan művészek járnak el ide részt venni a munkában, akik a saját országukban elismertek, képeik, szobraik ott vannak a világ rangos galériáiban, köz- és magángyűjteményeiben. Ebből persze következik, hogy a Ludvig Nemzetközi Művésztelep gyűjteményében jelen lenni nemzetközi szintű rangot jelent.

A rendszerváltás után lett valamennyire elfogadott Magyarországon, hogy a képzőművészek önszervező módon tudták alakítani megmutatkozási lehetőségeiket, amit aztán a közönség, és a szakma is egyre inkább „hivatalosnak” tekintett. Az önkormányzatok által fenntartott alkotótelepek mellett igaz, csak elvétve, de megjelentek az úgynevezett civil művésztelepek is.

A Ludvig Nemzetközi Szimpóziumot a kezdetektől a mai napig civil összefogással működtetjük. Sokszor teszem fel a kérdést magamnak, honnan volt meg a bátorság Ludvig Zoltán festőművészen és Páli László vállalkozóban, hogy belevágjanak egy, addig kizárólag tanácsi, majd önkormányzati hatáskörbe tartozó kulturális projektbe? Hiszen egyiküknek sem volt komoly tapasztalata abban, hogyan kell megteremteni egy civil szerveződés hivatalos hátterét, hogyan lehet megszervezni a működést, milyen hatalmas felelősség meghívni embereket egy csapatba, azoknak két héten át biztosítani szállást, ellátást, műtermet, média megjelenést, és sorolhatnám, még mi mindent. Főleg, ha a vendég külföldről, másik földrészről érkezik, vállalva az utazás költségeit. Mert amikor a meghívottak megérkeznek, felkészülten kell őket fogadni, holott évekig a szervezés megkezdésekor még nem tudtuk, hogy lesz-e elég pénz, támogató, önkéntes segítő.

Egy kis visszatekintés. Ludvig Zoltán 1993-ban olyan lehetőséghez jutott, hogy Ausztriában, a Trofaiachoz közeli St. Stefanban egy ezer méter magasan lévő százötven éves faházba összehívhatta művész barátait, hogy két

héten át együtt alkossanak, beszélgessenek, vitatkozzanak művészetről, életről. Ennek anyagi költségeit nagyobb részben Ludvig Zoltán az itthon eladott képei árából finanszírozta, az osztrák házigazda, Kovacsits Miklós pedig szervezte helyben a szponzorokat, kiállítási helyszíneket. Ez volt az a meghatározó tapasztalat, ami némi betekintésre adott módot, hogyan is működnek abban a világban a civilek, vagy, hogy mit is jelent egyáltalán a civilség. Ez a lehetőség öt év után megszűnt. A rendszerváltozás idején, a nyolcvanas évek végén Ludvig Zoltánt felkereste egy „ügynök”, hogy szeretné beszervezni az akkor alakuló Zichy Galériába, melynek alapító ügyvezetője Iványi Péter volt, Iványi Gábor methodista lelkész egyik öccse, aki az egzsiztenciálisan bizonytalan helyzetbe került, nagy értékesítési gyakorlattal rendelkező képcsarnokos ügynököket, és képzőművészeket szervezte egy csapatba. Több mint kétszáz képzőművésszel dolgoztak, jól értékesítettek, és havonta közgyűlésre hívták a tagokat a Fészek Klubba Budapestre. Ennek az üzleti részen kívül az lett a legfontosabb hozadéka, hogy az ország különböző pontjain alkotó képzőművészek személyesen is havi rendszerességgel találko-

Portré másképpen – Ludvig Zoltán kurzusán

Györfi András munka közben

hattak, kapcsolatokat építhettek egymással. Innen hívta művész barátait Ludvig Zoltán kiállítani Nagykanizsára, a Trend Art Galériába. Wilhelm Gábor volt akkor a Kanizsa Trend ügyvezető igazgatója, aki a cég bemutató boltjában biztosított helyet a kiállításokhoz. Gábor és Zoltán között régóta tartó, nagyon mély barátság volt, jól tudtak együtt dolgozni belsőépítészeti- és lakberendezési projekteken.

A trendes kiállítások, majd később a Művész Kockélok népszerűek voltak a város művészetkedvelő polgárai körében, szinte minden alkalommal teltházások voltak a rendezvények. (A művészkockélok ötletgazdája Kollonay Zoltán volt.) A belsőépítészeti- és lakberendezési munkák hozták össze Zoltánt és Gábort Páli Lászlóval, aki a Pálmöb asztalosipari vállalkozás alapító tulajdonosa, ügyvezetője volt. Az ő munkakapcsolatukban számomra az volt mindig a legmegkapóbb, hogy ha a festőművész, látványtervező szárnyaltatta a fantáziáját, a két szakember, a faipari mérnök-tervező és a kivitelező soha nem mondták, hogy ezt lehetetlen megvalósítani, hanem azonnal a megoldáson kezdtek el agyalni. Ebből én nagyon sokat tanultam. Főleg azt, hogy a probléma nem baj, hanem munkalehetőség. Így volt ez a művésztelep, majd később a művészeti akadémia ötletével is. Egyszer Lacit megkérdeztem, nem lett volna-e jobb legalább két hetet gondolkodni azon, hogy belevágjunk-e,

ő azt mondta, ha mi két héten át ezen gondolkodtunk volna, akkor jól lebeszélünk volna magunkat az egészről. Hatalmas igazság.

Tehát a Zichy Galériában kialakult művész kapcsolatok, a Kanizsa Trend Galéria kiállításai, művész kockélok, az ausztriai Art Aiach Művésztelepek így együtt képezték az alapot, amire aztán ráakodhatott sok munkával a felépítmény, a Ludvig Nemzetközi Művésztelep, majd a 2006-ban megalapított Kendlimajor Galéria Kft., amely vállalkozás működteti a Kendlimajor Művészeti Akadémiát. A vállalkozásnak az induláskor három tulajdonosa volt, Ludvig Zoltán, Páli László és Wilhelm Gábor. A 2008-as gazdasági világválság idején a szükség úgy hozta, hogy befektetőt kellett találnunk, így került a tulajdonosi körbe Siegmund Schmidt németországi pénzügyi szakember, aki azóta egyik fő támogatója a művésztelepnek is.

A művésztelep háttérét a Páli család kendlimajori otthona adta, a tartalmi részt Ludvig Zoltán, akkor már nemzetközi szinten egyre bővülő kapcsolatai jelentették. Anyagi háttérül itt is évekig a saját képeladások bevétele, valamint a Páli család magántámogatása jelentette. 2003-ban a Kanizsa Trend és Ryno Kft. akkori ügyvezetői, Wilhelm Gábor és Ferencz József létrehozták a Kortárs Művészetpártoló Alapítványt, amelyen keresztül lehetőség nyílt pályázatok benyújtására, így már több-kevesebb egyéb támogatással is gazdálkodhattunk. Az alapítvány könyvelését, gazdasági felügyeletét Bátoriné Dr.Vránics Gizella végzi, pályázatainkat Gerencsérné Hajdú Magdolna írja, számolja el, mindketten önkéntes segítőként.

Fontos szereplője a történetnek Tiborcz Iván jazz-zenész, aki a kezdetektől részese lett a mi rendezvényeinknek. Ami azt jelenti, hogy azon kívül, hogy esténként átjött a művésztelepre, hozta magával a hangszerét és a köréje gyűlt, jazz zenét tanulni akaró fiatalokat: Kém Sándort, Tóth Norbertet, később Gayer Mátyást, akik ma már rangos zenész kollégákkal jelen vannak a nemzetközi jazz-életben. Ők aztán igazi underground hangulatot teremtve dobták fel a nap végét, de ami az alkotások szempontjából a legfontosabb, ez a hangulat hatalmas inspiráció volt a művészek számára. Én ezt úgy fogalmazom meg magamnak, hogy Iván, a zenéjével a képek többségében benne van. Ide sorolom Nagykanizsa Megyei Jogú

Város Vegyeskarát, amelynek tagjai minden alkalommal eljönnek a művésztelep nyitó rendezvényére, rangos műsorral felkészülten. A felépítmény kihagyhatatlan szereplői azok a barátok, családtagok, akik támogatóan álltak, állnak a művésztelep mellé, szponzorként, önkéntes segítőként, valamint a médiák, akik eljuttatták a művésztelep létének hírért az emberekhez.

Egyik legnagyobb kihívás az ellátás megoldása. Fontosnak tartjuk, hogy a világ távoli részéről ide érkezők ismerhessék meg a hazai ízeket, étkezési szokásokat. Ebben maximálisan partnerek azok a szponzoraink, (nem csak nagykanizsaiak, vagy környékbeliek) akik a vacsorát, sőt idén már két napon az ebédet is adják. Néhány éve „közénk pottyant” Tóth Richárd szakács, aki a világ számos éttermének konyhájában dolgozott. Általa, és a vacsora-szponzorok által a művészet mellé igazi gasztronómiai élmény is társul.

Ludvig Zoltán az első pillanattól ragaszkodik ahhoz, hogy a nevét viselő művésztelepnek olyannak kell lennie, mint egy tökéletesen elkészített alkotásnak. Mindent megtervez előre, és a pontos megvalósításhoz végig ragaszkodik. Így van ez az arculati megjelenésünkkel is, amit Ludvig Dániel festőművész, reklámgrafikus alakít precíz szakmaisággal, valamint weboldalunk, melyet Ludvig Viktor fejleszt, gondoz. Több művész barátunk meg is jegyezte, hogy a Ludvig Művésztelepre csak nagyon indokolt esetben mondanak nemet, mert tudják, hogy itt mindig azt kapják, amire szükségük van.

Mivel a kezdetektől nagyon magasra tettük a léceket, minden évben meg kell küzdenünk azzal az érzéssel, hogy adott-e minden ahhoz, hogy újra belevágjunk. Fokozottan így volt ez a covid-járvány első két évében, amikor csak annyit tudtunk tenni, hogy választottunk az „igen”, vagy „nem” között. Többször láthattuk, ha csak egy évre is megszakad valamely szervezés folyamatossága, azt újraéleszteni szinte lehetetlen, vagy csak nagy veszteségek árán lehetséges. Ezért mi mindkét évben az „igen” mellett döntöttünk, és így utólag tudjuk, hogy ezt nagyon jól tettük.

A harmincadik művésztelep szervezésének kezdetén ehhez még hozzáadódott a szomszédos országban zajló háború, amelynek következtében megnehezedett, vagy lehetetlenné

Tiborcz Iván, Kem Sándor, Szatmári Laszló

vált az Oroszországból érkező barátaink utazási lehetősége, hiszen egy ideig úgy volt, hogy nem kaphatnak beutazási vízumot Magyarországra. Végül ketten nő, Ludmila Baitsaeva és Aljona Shapovalova voltak az orosz résztvevők.

A világban kialakult nem túl optimista hangulat ellenére elmondhatjuk, hogy a harmincas jubileumhoz méltó, magas színvonalú művészeti találkozó jött össze. Minden biztonnal hozzájárult ehhez az az érzelmi felfokozottság, amelyet az átélt időszak „világvége”-érzése váltott ki. Aki tehetett, igent mondott a meghívásra. Tizenegy országból harmincan jöttek el. A látogatók száma többszörösére nőtt. Szponzoraink ismét mellettünk álltak. Nagy segítséget jelentett, hogy idén az Emberi Erőforrások Minisztériumától pályázatunkra jelentős összegű, hárommillió forintnyi támogatás érkezett.

A művésztelep első hetében Kareem Helmy egyiptomi festőművész mutatkozott be alkotásaival a Magyar Plakát Házban. A művész az alexandriai egyetemen tanít. Képei felkavaróak, hiszen azokat nézve önmagunkkal kerülünk szembe. Figuráinak arcáról süt ránk önmagunk naponta megélt bizonytalansága, kiábrándultsága, a bürokratikus útvesszők, a háztartás ránk zúduló terhe, a magány, a várokozás, vágyakozás gyötrelme.

A művésztelep második hetére is esett egy megnyitó. Csuta György Békésen élő festőművész idén lett hetven éves. A kerek évfordulót

ESTELLA RAILEANU munka közben

közösen ünnepeltük meg a Hevesi Sándor Művelődési Házban megrendezett kiállítással.

1999-től a saját generációnk jelentette a közönségi háttérrel. Egy idő után megjelentek a fiatalok, akik kezdetben erős távolságtartással, de már jelen voltak a rendezvényeken. Aztán egyre közelebb kerültünk egymáshoz. Ma már jönnek, önkénteskednek, szponzorálják a rendezvényt. Idén a nagykanizsai Takács Dániel jazz-zenész a Les Pomes de Terres együttest hozta el egy estére, akik kellemes zenéjükkel töltötték meg a kertet. Zeljko Hudek Ausztriában élő horvát képzőművész barátunk igazi gasztronómiai élményt adó horvát ízekkel, és a zágrábi The Kazetofon zenekar nyújtotta örömeivel ajándékozott meg bennünket.

Az Ekler család jóvoltából minden évben autóbuzos kirándulásra visszük vendégeinket. Idén a Balaton-felvidékre utaztunk, ahol igazán gazdag kulturális kínálatot mutathattunk meg a nemzetközi csapatnak. Sétáltunk Salföldön, Balatonfüreden kortárs képzőművészeti kiállítást, Balatonalmádiban a szoborparkot néztük meg. Balatonfűzfőn P. Kovács

Péter szobrász barátunk műtermébe is benézhetünk. Péter néhány év óta résztvevője a művésztelepnek.

Bár a művésztelep nyitott, bármikor látogatható, mégis minden évben külön hirdetünk nyílt napot és műgyűjtők napját. Ily módon is felhívjuk a figyelmet arra, hogy a művész a nyilvánosságnak dolgozik, hogy a műalkotás megvásárolható, igazi értelmet akkor nyer, ha bekerül otthonokba, gyűjteményekbe.

A harmincadik művésztelep záró kiállítása is igazi ünnep volt. A két hét terméséből egy válogatás került a falakra, ami tükrözte a kortárs művészet sokszínűségét mind témában, mind technikában.

Évek óta gyakorlat, hogy a művésztelep idején, vagy egyéb kulturális eseményhez kapcsolódóan rangos kiállításokat szervezünk, elsősorban Nagykanizsa város galériáiba. 2022-ben a Nagykanizsai Tavasz Művészeti Fesztivál egyik nyitóprogramjaként gyűjteményes kiállításon mutattuk be nyolcvanhat alkotó munkáit a Hevesi Sándor Művelődési Központ Ősze András Galériájában. Ez az összegző kiállítás szembesített azzal, hogy az alkotás-

kon kívül mennyi tudás, ismeret halmozódott itt fel. Kultúrák, vallások, ízek, hagyományok sokasága van jelen közvetlenül. Hiszen azokkal beszélgethetünk a világ nagy eseményeiről, akik azt közvetlenül átélték. Bár a képzőművészet is erőteljesen globalizálódik, mégis jelen vannak a nemzeti sajátosságok. Olyan kiállítási anyag ez, amely a világon egyedülálló összetételű. De az igazi nagyságát az jelent számunkra, hogy ezek az alkotások mind itt jönnek létre, végig követhetjük az alkotás folyamatát, és mindegyik mű mögött ott tudjuk az alkotót is. A kanizsai kiállítási anyag egy részét aztán nyár elején megmutathattuk a Budaörsi Művészeti Fesztiválon. A meghívás két hétre szólt, de a nagy érdeklődésre tekintettel közel három hónapig láthatta azt az érdeklődő közönség. Aztán egy szűk metszetet Pécsen is bemutattunk az Ancora Galériában.

A művésztelephez kialakított infrastruktúra fenntartásához szükség volt olyan üzleti vállalkozásra, amellyel éven át fenn tudjuk tartani a helyszínt. Ezért hoztuk létre a Kendlimajor Művészeti Akadémiát, ahova festeni vágyó, főleg autodidakta alkotók jönnek el, hogy igazi mesterek mellett fejleszthessék tudásukat. Azt mondják, a mi műhelyünkben festeni ma már rangot jelent amatőr alkotók körében. Kurzusaink inspiráló hangulatúak, igazi

terápiás napok. Idén négy művész kurzusát tudtuk sikeresen megszervezni. Ludvig Zoltán, Bereczki-Kossack Katalin, Székács Zoltán, Ziegler Németh Ferenc segítette az alkotókat.

Szerveztünk két gyermektábort, amelyen közel kilencven gyerek vett részt. Az alkotást Ludvig Zoltán, Págyi Zsóka és Ludvig Dániel vezették. A szülők elmondták, hogy nagyon büszkék arra, hogy gyerekeik ilyen környezetben, ilyen művészekkel dolgozhatnak együtt. 2006 óta több száz gyerek alkotott már nálunk, többen közülük művészeti középiskolában, majd egyetemen folytatják tanulmányaikat.

Évek óta visszatérő rendezvény az Ének mesterkurzus, melynek szervezői Huszty Bernadett és Németh Bálint. A kurzust teltházas koncerttel zárják.

Harmadszor tartotta nálunk csoporttalálkozókat az az építész, belsőépítész, lakberendező csapat, amelynek tagjai az Iparművészeti Egyetemen végeztek, és ma már rangos irodákat vezetnek, vagy projekteken vesznek részt. Öt napig együtt alkotnak, töltöttek.

Azzal kezdtem, hogy „ma már büszkén mondhatjuk...”. Szeretem az ilyen összegzéseket. Jó szembetalálkozni önmagunkkal. Arra jöttem rá, ha elakadunk az életünkben, írjunk önéletrajzot.

Kardos Ferenc

Paul Cezanne elemelt almái

Kotnyek István gyűjteményes kiállításáról

Kotnyek István Nagykanizsán élő, alkotó, festő- és fotóművész gyűjteményes tárlatáról, és a róla szóló reprezentatív albumról írok, nem művészettörténészként, nem szakmabeliként, csak barátként s amolyan érdeklődő értelmiségként (ha ez utóbbi szó jelent még ma valamit is), aki próbálja a látottakat saját életének tapasztalatai közé helyezni.

A gyűjteményes kiállítást a Magyar Plakát Házban 2022. szeptember 29-én nyitotta meg Balogh László, a város polgármestere, Gábris Jácint a kulturális, ifjúsági és sport bizottság vezetője, és Dr. Tóth Csaba festőművész. A megnyitón a Farkas Ferenc Zene- és Aranymetszés Művészeti Iskola kamarazenekara működött még közre. A kiállításon velem együtt sok pályatárs, művészbarát volt

KOTNYEK ISTVÁN: Elhagyott laptop
vörös felhővel

jelen, és nagyon örültünk annak, hogy a súlyos betegségéből visszatérő Kotnyek Istvánnak személyesen is gratulálhattunk.

Nos, a tárlatról először. A kiállítás anyagában hangsúlyos az új, technikalizált környezet (tablet, okostelefon, laptop) „összevetítése” a természettel. Nem véletlen talán, hogy ennek egy megfogalmazása lett a tárlat plakátokra kerülő darabja is. Egy ember figyeli a természetet, hátratett kezében okostelefon. A kép címe: *Szabadban*. Ikonikus kép, lehetne az is a címe: *Szabadon, vagy Visszanéző*.

Két megközelítést érzékelttem a tárlat képein: az egyik arról szól, hogy a technikai környezet ugyanolyan része az ember környezetének, mint a természet: bele tud olvadni, merülni, élni, és pusztulni is tud benne. S csak attól függ, hogy él vagy pusztul, hajtás sarjad-e belőle vagy szemét lesz, hogy az ember hogyan használja.

Az *Android* című kép, számomra a fizikai világ előli elfordulást, a napfény előli elfordulást ábrázolja a virtuális világ homálya felé, ahol elrejtőzhet az én, és végtelenül szomorúvá is válhat. Míg két másik képen egy-egy jelentős

KOTNYEK ISTVÁN: Kis Angelico

festő festménye lép tableten a tájat néző terébe, azaz egyszerre két ablakon tekint ki: a ház ablakán és a virtuális tablet-ablakon (*Éjszaka Klimttel; Este Ripplivel*).

Nem áll messze Kotnyek Istvántól a karikírozás, a jóféle humor, a keserédes többértelműség. Több kép címe egyben szójáték, egyszerre nyelvi- és képi humor (például *TV-Guzmánia*, vagy a *Tollfosztás*, ahol az arkangyal tolla fosztódik). Ebből a szempontból egy régebbi kép, a szöttes-vonalkóddal ellátott göcseji tájkép tesz legjobban, ez nevettetett meg leginkább (a képen a szántás is értelmezhető vonalkódként.).

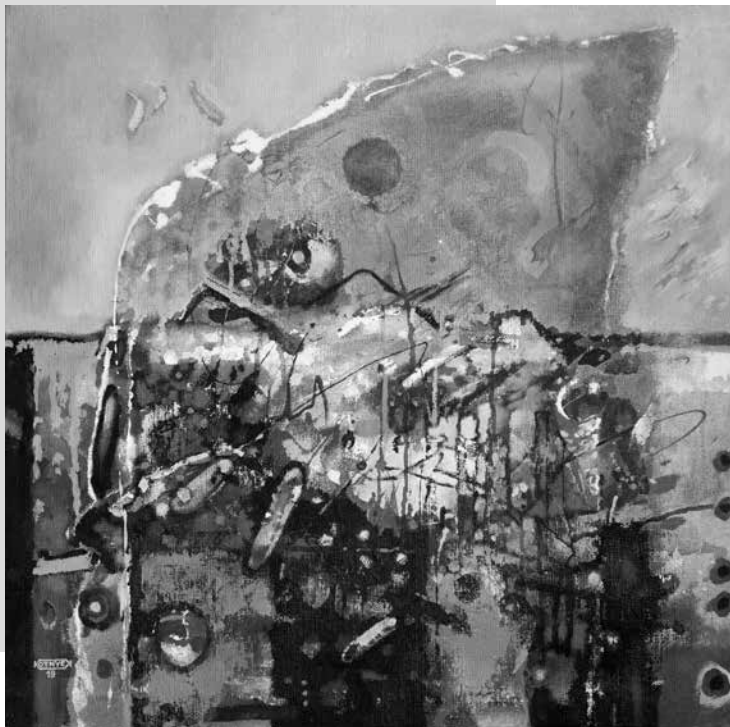
A kiállítást megnyitó Tóth Csaba festőművész fontos kotnyeki stílusjegyeket is felsorolt, kiemelve, hogy a festőművész, a fotóművész és a filmművész Kotnyek István valójában egy szemlélettel bír: ugyanazzal a konstruktív szemlélettel alkot mindegyik művészeti ágban, átemelve egy-egy megoldást a másik technikából (például pixel-hibajelenségeket festményeken), ami egyben játékos, talányossá is teszi alkotásait. Stílusjegyként említi a szerkesztés fontosságát, annak alapelemeiként az erővonalakat.

Számomra különösen izgalmas az egy képen belüli több nézőpont érvényesítése, amely alkalmas arra is, hogy az időt (időtleniséget, időlegességet) pontosabban ábrázolja minden mesterkélttség nélkül.

Időutazás: a *Kis Angelico* című alkotásban az angyalarcú, angyalszárnyú, a maga korára jellemző tekintettel és fejtartással megfestett fiatal Fraa Angelico a mai világra jellemző pólóban, hajpánttal, kezében tablettel néz le ránk. (A quattrocento kiváló festőjét a kiadványban is megidézi egy kép). Egy másik (másfajta) példa arra, hogy képen belül több apró kép is lehet: a *Bükkfa* alulexponált, ugyanakkor a kép egy része felülexponált, mintha okostelefonon mutatkozna, élesebben.

A kiadványt a Thúry György Múzeum jelentette meg. A festőművész alkotásai között Szemadám György festőművész, Péntek Imre költő, és Kostyál László művészettörténész szövegei kalauzolnak. (Ezek egy-egy korábbi kiállítás kapcsán születtek.)

Szemadám György a kotnyeki képalkotás kapcsán említi az „erővonal-rendszereket”, melyek

KOTNYEK ISTVÁN: Szemeslepke

érzékelhető kisugárással bírnak. Ő is utal Kotnyek István iróniájára, önellentmondásos groteszk alkotásaira, a jelentéktelennek tűnő, de halhatatlan dolgok felmutatásának képességére.

Péntek Imre költő már egy 2018-as kiállítás kapcsán írt szövegében rámutat arra, hogy a képeken látható téma nem konkrét, hanem jelek, jelképek, foszlányok, hangulatok, „lélegző kolorizmus” jellemzik Kotnyek festészetét („illuzionizmus”).

Kostyál László művészettörténész ugyancsak a 2018-as kiállítás kapcsán arra utal, hogy Kotnyek István a digitális korszak elkerülhetetlen kihívásaira válaszolva gondolkodik, és gondolkodtat el képeivel. Mindig új utakat keres erre, kellő humorral és az esztétikumra törekvéssel, sokszor szemben a kor hivatalos művészeti trendjeivel.

Mindhárman megfogalmazzák Kotnyek István művészetének besorolhatatlanságát, egyediségét, és lokalitását (azaz azt a jellemzőt, hogy erősen kötődik a zalai tájhoz). Ebben a kiadványban a tárlaton szereplő képek mellett sok másik is látható, így a kötet

KOTNYEK ISTVÁN: Szalaghiba...tél

KÖTNYEK ISTVÁN: Göcsji táj vonalkóddal

hangsúlyai kissé mások. Bővebb teret kaptak a zajos csendéletek és a humorral teli, valamely híres alkotóművészt megidéző alkotások. Néhány frappáns cím és kép: *Rippl-Rónai József már nem kukoricázik*; *Munkácsi Liebl Mihály kéznyomát sötét aszfalt nyeli el*; *Gustav Klimt dekoratőr és provokatőr*; *Paul Cezanne elemelt almái*; *Claude Monet impressziója a pipacskaszálásról*. E hommage-okról írja Szemadám György: „nem akármilyen mesterségbeli tudással, néha rafinált iróniával, de mindenekelőtt alkotói intelligenciával idézik meg választott mestereit”.

E képek nem csak jópofák, de arra is ösztönzik a nézőt, hogy kedvet kapjon felkeresni - stílszerűen a virtualitásban - az emlegetett festőművészt, költőt. A kiadványban néhány kép nagyított részlete is látható, ez segít a textúra jobbmegismerésében, illetve rámutat jellemző apró részletre (például Kötnyek István lélekpiramiskáira).

Meleg szívvel ajánlom mind a kiállítást,

KÖTNYEK ISTVÁN: Mint Jézus asztalánál egykoron

mind a kiadványt, olyanoknak is, akik csak rácsodálkozni, nevetni akarnak, olyanoknak is, akik valamilyen elgondolkodtatót keresnek. Kotnyek István kiállítása és a képeiről szóló kiadvány nem csak a művész festői technikái miatt alkalmas erre, hanem látás- és láttatásmódja miatt is, ami néhol groteszk, néhol frivol, tabukat nem ismerő, de nagyon megbocsájtó, emberi. Olyan, amely nem meghökkeneni, hanem ráismerni és elgondolkodtatni akar. A kiállítást megnyitó művész szerint ez a gyűjtemény múzeumba való anyag, örzendő érték. Ezzel egyet is értek, de csak azzal a módosítással, hogy ez múzeumi anyag legyen

– valamikor. Most a jelen látképe, jelenben élő, értelmezendő.

Szemadám György kiváló ismertetőjében említi, hogy Kotnyek István fittyet hány az aktualitásokra, de ezt inkább csak úgy lehet értenünk, hogy nem jelenkori művészetpolitikai megfontolásokat, divatokat, trendeket, ízlésvilágokat követ, hanem az aktuális világ aktuális problémáit jeleníti meg képein, sok-sok áthallással, utalással. Tárlata, s egész művészete igazi intellektuális csemege, ami most élvezhető leginkább, frissen, Nagykani- zsán, a Magyar Plakát Házban.

KOTNYEK ISTVÁN: Kílences

KÖTNYEK ISTVÁN: Darkline

További elgondolkodás a valóság és a művészet kapcsolatáról a valóság még-már nemléte történelmi folyamatában

Pék Pál Szodoma verseskötetének időszerűsége összefüggésében

I. Tíz év is eltelt, hogy Pék Pált feltámasztottuk egy gazdag gyűjteményes kötetben Kardos Ferenc szerkesztésében. Pék Pál költészetére, életművére való emlékezetünk gyűjteménye született meg szép kiállításban, és terveztük, hogy össze is gyűlünk a könyv apropóján beszélgetni. A világ dolgai azonban olyan irányba fordultak, hogy meghatározhatatlan időre minden más összejövetel is meghiúsult, nemcsak a magunké. Ez a fordulat még inkább sarkallt, hogy ismét szóljak Pék Pál „költői” világáról, minthogy azt korábban költészet nélküli irodalomnak neveztem az Arcral a Semminek kötetén való „elgondolkodásban”.

A költészetet kerestem a verseiben, mert nem értettem, hogy Pék Pál teljes életműve - nagyon tisztán - miért éppen azt a még-már valóságnélküliségben való léthelyzetet fejezte ki, amiben nincs költészet. Vagyis nem a valóságnak, hanem a valóságnélküliségnek az oksági rendszerében kell az ő művészetéről beszélnünk abban a történelmi folyamatban, amelyben a „még” átcsapott abba a „már”-ba, amikor világossá vált, hogy nem valósulhat meg, ami megvalósulásra vár. Ennek értelmében válik alapvető ontológiai kérdéssé, hogy a „rendszer váltásnak” nevezett történelmi beavatkozás olyan valóságot teremt-e majd, ami meg is felel annak, ami, vagy ellenkezőleg, a valóság teljes átértelmezésének folyamatát indította el.

Pék Pál valóságnélküli „költészete” mögött tehát értelmezést kívánó történelmi folyamatok állnak, mert a teljes életmű „reménységgel” indul, hogy megvalósulhat az, ami „még” nincs, és ehhez a „valósághoz” igazítja a költészetét. A teljes életmű valóságnélküli léthelyzetének azonban két világrend mögöttes történelmi tartalma van. Egyrészt, hogy az Eszme már megvalósíthatatlan, másrészt, hogy a rendszerváltás utáni valóságnélküli léthelyzet felveti annak kérdését: ez a történelmi beavatkozás nem a valóság identitása ellenében nyitott-e szabadságot, merthogy ennek alapján teszi azt a végkövetkeztetést, hogy életünk valóságából eltűnik a költészet.

„s nem tudod, hogy hova tart a / jövendőnek embere; / .. Teste már, a szeme, szája / csak egy árnyék; / sorstalan.” (Áprilisi napló)

Tíz év is eltelt, hogy Pék Pált magam is feltámasztottam; hogy éppen a világ dolgai fordultak abba az irányba, hogy Pék Pál „költői” világáról nagyon is beszélnünk kellene. A világban bekövetkezett változások sokakat eltemetnek, akiket életükben zajosan ünnepeltek, Pék Pált azonban éppen a világváltozás élesztette fel bennem, hogy a mának szóló élő alkotót értsük meg benne. Ez egyben azt is jelenti, hogy jelen valóságunkat kellene értenünk: a bekövetkezett világfordulatot kellene értelmeznünk annak következményei valóságában; azt, hogy hová is tartunk dolgaink közepette, ha Pék Pál már 2004-ben Szodoma bűnét és pusztulását tárta elének. Annak a Szodomának a bűnét és pusztulását mutatta fel, amelyik „elárult egek / hamvadttükre hitünknek / pusztá városa.” (A város). Következésképpen nagyon is a magunk életvalóságáról kellene beszélnünk azért, hogy Pék Pál verseskötetét életműve összefüggésében feltámaszthassuk.

Elgondolkodásunknak ily módon korántsem az a költészet a tárgya, amelyik a valósághoz illeszkedik, hanem az a költészet, amelyik a valóság eltűnésével halálra van ítélve ezen

illeszkedés értelmében. Ebben az összefüggésben kell – kellene – sorsunk, létezésünk „valóságát” értelmeznünk. Azt, hogy milyen alapvető változás következett be a rendszerváltozással, ha újfent a valóság veszi el a létezését. Pék Pál életművének az a kizárólagos tartalma, hogy pusztán a létezésről szól - amit életünk folyamán megtöltünk élettartalmakkal -, mert a pusztá létezés megkérdőjelezi az életünket meghatározó világváltozások értelmezésének valóságtartalmát.

Pék Pál életműve a pusztá létezés tartalmával – és ezzel még milyen messze vagyok a Szodoma kötete végpontjától – a létezésünket teszi kérdésessé, azt hogy éltünk-e egyáltalán,

Hadd szóljak egyszerű személyességgel: amikor húszévi házasság után elvált tőlem a feleségem, úgy éreztem, elveszett húsz év az életemből. Egyedül maradtam, mint ahogy egyedül voltam a házasság előtt. Elgondoltam, a házassággal abba a valóságba léptem bele, ami megszűnt a valóságom lenni. Ezzel akkor el is vesztettem életem ezen valóságát? De az a gondolat is felmerült bennem, hogy az életem valóságának tettem-e meg házaseletem éveit, és éppen most ébresztettek arra a valóságra, hogy az nem a valóságom volt. Ha belegondolunk abba, hogy egy egész életet le lehet úgy élni, hogy nem a valóságot éljük - mint ahogy ezen nemcsak a barokk kor Calderonja gondolkodott el, hanem Vajda Jánosunk lelke is „ringott” ilyen méla „sejtelemben” [„Hátha minden e világon, / Földi életem, halálom / Csak mese, csalódás, álom?” (Nádas tavon)], akkor már az emberiség „földi életére” is kitágíthatjuk a kérdést: megcsinálhatjuk-e létezésünk valóságát, minthogy ezt már nekünk, embereknek kell megcsinálnunk. Ahogy Hamvas Béla is kiemelte: Isten csak a létezés színterét alkotta meg számunkra. (Patmosz)

Pék Pál a pusztá létezés „csöndjeinek” és „Semmijeinek” (Arccal a Semminek) költészet nélküli „költészetével” annak „bűnét” állítja elének Szodoma kötetében, hogy nem csináltuk meg a Valóságunkat. És ebben a maga bűnét sem kíméli, hiszen Lót menekülése is „üres / szívvel már a pusztulásba” tart. Nem a „szodómiát” határozza meg bűnként, mint ahogy Vajda János Szodoma című versének is az a tartalma, amit a Katolikus Lexikon „Szodoma” címszavában olvashatunk: „közmondásossá vált Szodoma és Gomorra lakóinak gonoszsága; a gőgöt, a telhetetlenséget, az önteltséget és az elbizakodottságot rója fel nekik bűnül, ezért Szodomának Gomorrával, valamint Admával és Zeboimmal együtt el kellett pusztulnia, kén- és tűzeső áldozatává kellett válnia.” Isten nemcsak kilátásba helyezte büntető ítéletét, hanem beteljesítette azt: „ahogy az arc magába fordul a kínok / boldog trónusán / egyetlen szó az / elesettek tűzbe fúló / jajszava” (A város)

A világegészre kiterjesztett szodomain „bűnök” értelmét adják Ábrahám „közbenjárásának”. Ő hisz a büntelenek létezésében, ezért azzal a kérdéssel áll az Úr elé: „a vagy elveszted-é az igazat is a gonosszal egybe?” (Mózes I. könyve 18/23).

Vörösmarty rapszodikus reformkori lényében már szélsőségesen hitetlen is „ez örült sár”, az ember [„Az emberfaj sárkányfog-vetemény: / Nincsen remény! nincsen remény!” (Az emberek)], de a „fényes lelkek vértanúit” mégis különválasztja a „többi rongykereskedőtől”: „ők mind együtt - a jók a rossz miatt - / egy máglya üszkén elhamvadjanak?”

Vörösmarty végül is nemcsak reményt sugároz „lelki vágyainknak”, hanem annak legnemesebb tartalmában meg is határozza a „dolgunkat a világon”: „előttünk egy nemzetnek sorsa áll. / Ha azt kivíttuk a mély süllyedésből / s a szellemharcok tiszta sugaránál / Olyan magasra tettük, mint lehet, / Mondhatjuk, térvén őseink porához: / Köszönjük élet! áldomásaidat, / Ez jó mulatság, férfimunka volt!” (Vörösmarty Mihály: Gondolatok a könyvtárban)

Petőfi már a Prédikátor kételye értelmében teszi a „dolgát”: elmegy meghalni, minthogy „aki áldozatnak / od'adja életét, / Ezt nem díjért teszi”. Kételyeinek kérdését viszont a létkérdés fölél emeli: „használ-e vagy sem? / Használ-e a világnak, aki érte / Földáldozta magát?” (Világosságot)

Vajda János mementóként áldozza fel magát Lót büszkesége szerepében, így követi versben Petőfi valóságos szerepét: nem menekül el a bűnök városából: „Kéj lesz nekem e gyilkos tűz-zuhany; / Szemlélni, hogy rémül a gyáva gaz! / Diadalom, ha ők mindannyian / Látják, hogy hal meg köztük egy igaz.” (Vajda János: Sodoma)

2. A világegészre kiterjesztett bűnök emberi valósága, ami Pék Pál költészetének alapja, már nem választja külön az „igazat” a „gonosztól”, ahogy Ábrahám még az „igazak” érdekében állt az Úr elé, és ahogy Vörösmarty is még félti a „jókat” a „rosszaktól”. A keresztényi hit értelmében „bűnösök” vagyunk emberi létünkben („gondolattal, szóval, cselekedettel és mulasztással” vétünk), és rajtunk múlik - merthogy szabadságunkban áll -, hogy a megtisztulás érdekében bevalljuk-e vétkeinket.

Radnóti a „költőt” büntetlennek emelte ki, minthogy az „igazat” mondja, amiért a „való világ” áldozatává is lett, csakúgy, mint Federicó, akit „két éve megöltek”, vagy mint a „drága Attila”, aki „nem menekült el, csak nemet intett / folyton a rendre ...” (Radnóti Miklós: Első ecloga) Ezzel a maga sorsát is előrevetítette, hogy „ha megjön az óra, küzd / és elesik...” (Radnóti Miklós: Mint a bika). A költői feladatát pedig így határozta meg: „az égre írj, ha minden összetört.” (Radnóti Miklós: Negyedik ecloga)

Olyan feladatvállalások ezek Petőfi „intelme” és halála értelmében, amik elgondolkoztatnak azon, hogy mennyien fogtak és fognak „könnyelműen” tollat a versíráshoz József Attilára gondoltam, aki egyszer fogadást ajánlott a Japán kávéházban, hogy bármilyen témáról tud írni verset úgy, hogy az ember kiszolgáltatott létét kifejezze. A Színházi Élet bridzs rovatának vezetője vállalkozott a fogadásra. Így született meg az Osztás után című vers, ami nemcsak azért érdemel figyelmet, hogy József Attila a bridzsben is jártas volt, hanem az életvalóságnak mint témának és a hozzá kapcsolt művészi tartalomnak az összefüggését teszi/teheti világossá. Azt, hogy az életvalóságot mint témát ismernünk kell nekünk is a vers tartalmának megértéséhez, ugyanakkor a vers mégsem a téma kifejezője.

A „Ki vagyunk osztva”, egyszerre utal a parti kezdetére - hogy meghatározott helyzetbe kerültünk a lapok értékrendje alapján (a bridzsre utaló további jelzéseket nem említem) -, de valójában az „osztás” meghatározottságával a léthelyzetünket fejezi ki, amit a „licitálással” alakíthatunk is. József Attila életvalóságának gazdag tárházára alapozta fogadását, a fogadó fél pedig a téma valósága alapján ítélte a tartalomról, ti. hogy azt ő határozta meg témának. Vagyis kettejük egybevágó kapcsolata születhetett meg, ami azért érdemel figyelmet, mert éppen ez az egybevágóság tágulhat ki olyannyira, hogy a befogadó nem ér fel a valóság ismeretéig, ennél fogva annak tartalmi hordozóját is attól különváltan értelmezi.

Az összefüggés, hogy ismernem is kell a bridzset, hogy megértsem, amit általa kifejeztek, a tanári munka bóklászó elemzéseit juttatja eszembe, merthogy csak „nézői” vagyunk annak a valóságnak, amit a művész átél valóságként.

kívül maradva a élet valóságából – erről korábbi elemzésemben szóltam – az életvalósága nélkül közvetíthette csak a művészi valóságot. Költői életművének tartalmában éppen ezt a valóságnélküliséget töltötte meg azzal az „időszertűséggel”, hogy az életünk valósága is a Semmiség felé halad.

Pék Pál költészete a valóságot fel nem építő, majd a valóságot pusztító ember léthelyzetét fejezi ki azzal az egyetemességgel, hogy „valami nincs sehol”. Váci Mihály verse címének idézésével annak a Valaminek a nemlétét emelem ki, aminek pedig lennie kellene. Azt, hogy a művész egyszer csak eljut odáig, hogy nem alkot többet, viszont másra bízta annak feladatát. Azért elgondolkoztató ez, merthogy korántsem a művészetük halt ki bennük, hanem az a Valóság, ami ezt a művészetet élteti, és amire éppen a művész a legérzékenyebb. Ismét Hamvas Bélát idézem, aki úgy értelmezi ezt az összefüggést, hogy a művészet abból indul ki, hogy az „emberi lénynek megfelelő teljes értékű objektum nincs”, ennél fogva a művészet lesz az a tevékenység, amelyik az „emberi létnek megfelelő teljes értékű világot megteremtette.” (Patmosz. Metapoiézisz)

A József Attila-vers ott és akkor egy tíz pengős fogadásért született, hogy a bridzs ismeretével alkosson művészi valóságot. És az összefüggés akkor is érvényes – és éppen ezért érvényes –, ha az olvasó nem is gondol a bridzs-valóság alapra, viszont megadja hozzá a valóság alapot. Mert a művészet a Valóságon nyugszik, és ha megszűnik a valóság valóság lenni, a művészet is elveszti létezését.

3. Az évtizedek múlásával igencsak meghatározónak tartom, hogy ismét arról a Pék Pálról írok, aki az életművében Semmit sem mutatott meg életvalóságából, hogy a létállapota pusztá sivárságát tette meg költészete lényegének. A Semmi meggyújtja fantáziánkat – milyen szerelmesek tudunk is lenni –, a Valami már a maga körébe húz bele, hogy ahhoz igazítsd a lelkedet, szellemedet. Ugyanakkor az életvalóság el is vettette természetes élettartalmát „modern” élettartalom lett a „Spleen”, a „Romlás virágai”, az „Elveszett illúzió” megélése, amihez összegzésként az „Eltűnt idő” járult a valóság elvesztésével. Azzal kell szembenéznünk, hogy nem azt az életet csináltuk meg, amit akartunk, mások csinálták meg azt így nekünk, és hogy egyre személytelenebb mások határozzák meg cselekvéseinket.

Pék Pál úgy maradt a Semmi „ágán”, hogy nem kérte számon magától, „mit is akart”. Nála nem teljesült az, ahogy például Karinythy, Kosztolányi szembesítik magukat azzal az énjükkel, amelyiktől elszakadtak. Magunknak sem ártana megtenni ezt a szembesítést önmagunkkal, ahogy Flaubert regénye végén Fréderic és a barátja „összegezték az életüket, hogy mind a ketten – elhibázták”. Ehhez igazodva írom le szentségtörő értelmezésemet, hogy azzal is szembenézhetnénk, hogy a XIX. század második felében korántsem az apa Arany, hanem a fia, László alkotta meg a kor egyetemes művét A délibábok hőisével. „Hisz én is, ennyi tarka-barka rímmel / Mért bíbelődtem, s pörgetém dalom? / Miért merengtem egy mesén örömmel / Nem-é: mert azzal enmagam csalom.”

Persze azért Arany János is megcsinálta „lopva” azt az irodalmat, ami enyhülést adott lelkének: „kiöntém”. Ma ezt az Aranyt kellene a történelmi kor szelleméhez felfedeznünk, nem pedig azt az Aranyt továbbadnunk, aki igazodóan csinált „irodalmat”.

Az őszikék lírájának, a Toldi szerelmének Arany Jánosa ugyanis fájdalmasan gondol a másként is leélhető élet – másként is megvalósítható történelmünk – lehetőségére, ami azt jelenti, hogy nem csinálta meg a lehetséges valóságot, amiért „sajog az érzet, / Holtig sajog itt benn”, merthogy az „anyatermészet/ Kebelét elhagyta.” (Vásárban), és ezzel kell szembenéznie. De ami még ennél is fontosabb üzenete a „kapcsos könyv” költészetével, hogy a nemzet még most sem a Valóságát csinálja a történelmi lehetőségével. Következésképpen Arany meg nem szólaló költőként fejezte ki a „kiegyezés” tragikus Valóságát a nemzet jövője vonatkozásában.

A való élet „prózája” viszont már kíméletlenül lerántja a leplet a látszat „színházáról”, ahogy ezt a francia irodalomban Maupassant novellái kifejezik. A Gyónást mindig felolvastam órán, nem kellett hozzá tanári magyarázat. A nővérek közül a fiatalabbik haldoklik; nagy szeretetben élték le életüket. Hogy az idősebb elvesztette vőlegényét az esküvő előtt, a húga sem akart férjhez menni; szeretetével ott maradt nővére mellett, de valahogy korábban öregedett, és lám a halálához is előbb érkezett. Maupassant mögéje néz a „szeretetteljes életvalóságnak”, annak, ahogy őket az emberek látták. A Gyónás történetében a haldokló testvér elmondja tettét: féltékenységében hogyan ölte meg testvére vőlegényét, és most feloldozást kér tőle. Nagy drámai pillanat ez, ahogy a nővéren végigfut az elmaradt élete, ami boldogságot ígért, és a bocsánatért könyörgő testvére várakozó percei, aki elvette tőle ezt az életvalóságot.

Maupassant történetének megbocsátó befejezését csak segítségül hívtam az Élet „üres lapja” kifejezéséhez, merthogy Csehovon át Beckett Godot-jáig az az irodalmi tartalom tágul egyre szélesebbre, hogy az ember semmi érdemlegeset nem csinált élete lehetőségében, és ha csinált is, azt elpusztította. Orson Welles a nagy világmozgató Aranypolgár életét mutatja meg úgy, hogy Semmivé lett benne élete utolsó pillanatában mindaz, amit csinált. Pék Pál életművének Semmi- tartalmát ezért az „egyetemesítésért” tettem időszerűvé [„Dermedhet úrbe könnyű léptem. (Árok)..., „S a tükrön túl / az üres veremben” (Reggel), „a jövődönnek / még visszanyelt szava / lobogva a semmin át” (Kötés)]. A Semmiben való létküzdelem - hogy árthatsz is cselekedettel-Hemingway gazdag életét juttatja eszembe, aki visszatér a természet rendjébe azzal, hogy „teszi a dolgát”. A gazdag életet „megcsináló” Hemingway ismerte és értette igazán a létküzdelmet, de nagyon jól ismerte és értette a bikaviadalban a bika létküzdelmét is. Tőle

tanultam meg, és tudatosodott bennem, hogy a bika mindig keres magának egy pontot otthona biztonságáért az üres térben, ahová visszatérhessen. Pék Pálnak a szülőháza – „Szemere utca 8. – lett ez a biztonságos pont, ahonnan a léteemmibe elindult, és ami mindvégig „fogva tartotta” a Semmiben: „hogyan leforogsz, és őszöd lábnyomán / bomlik benned fullasztó magány / holott a házad csapdákkal vakon / kitárul még...”

Létküzdelmének drámája azért is figyelmet érdemel, mert Pali az élet „napos oldalát” szerette; a biztonságát minden tekintetben őrizte, amennyire ez a magához engedő közellétéből érezhető volt. Ugyanakkor ez a kispolgár fejezi ki az „ártó” ember bűnét a maga Lót -szerepében: korántsem büntetlenül menekülne a „hegyre”, „amit csak ő tudott, / hogy mögöttetek már az a pillanat, / mi kegyes csalással ígért más utat, / fákat még és lélegző eget, / fákat még és lélegző eget, / egyazon világnak néma részeit...” (A hegyre nézz)

Lótként már azt is tudja, hogy a bűnös embernek nincs menekvése, „nincsen, aki elhiggye / a hegyen túl a rétek / hullámtalan bársonyára / lesz ki visszaréved / ... Egy kitesztelt dallam / úszik csupán a sivatag / fölött a vad morajban.” (A legutolsó nap)

Az alkotó költő rejtélye ez. Hogy ő, a nyugalom pontján élő emberként ír úgy a valóságról, hogy „nem vagy már sehol”; hogy neki mit jelent annak tudata, hogy „ami van, az többé nem lehet, / s módja sincs a jövő törvényt újra / szétszálazni jelenre és voltra / e ház udvarán, hogyha valamennyi / élete fog oldani és kötni.” Milyen mélyen van az a Valósága, amit elfed a látható életvalósága! (Mint ahogy Verlaine éterien tiszta dalai sem abból a valóságból fakadtak fel, amelyben csörömpöléssel dúlta harcát feleségével, vagy, hogy golyót is eresztett Rimbaud-ba, a „részeg hajó” útitársba.)

4. Szodoma. Pék Pál életművének utolsó verseskötete lett ez a gyűjtemény, amit mégiscsak a világváltozás összefüggésében támasztottam föl, mert most vált igazán Valósággá az a bibliai tartalom, amit abban kifejezett: „Dögnehéz lett minden álom; / látszat mögött a való --, (Árnyá fagyva), „Szó mögött a fájdalom, / nemlétének lecsupaszított / ábrája, ...” (Bábu), „Halandó arcok / halhatatlan / röpködnek ott, / hol tegnap / malom-alji eszementek / raktak birodalmat, / nem érteve, / a jövődönnek még visszanyelt szava / lobogva a semmin át, ...” (Kötés).

Költészetének következetes tartalma a halála után lett számomra „élővé”: a világváltozás ugyanis korántsem változtatta meg költészetét Semmi- tartalmát; nála ismételt a Semmiből, a Semmiben való létezés kapott hangot. A Szodoma verseskötetének megjelenése 2004-ben tehát figyelmet érdemlően a világváltozás értelmezésére tereli gondolkodásunkat. Arra, hogy akkor milyen változás következett be, hogy a Valóság ugyancsak „nincs sehol”.

Költői életművének Semmi- tartalmához illeszkedően mondtam meg költői „érdemét”: keveset írt, és verseit is tág időközökben jelentette meg (Rapszódia a reményről 1976, Nyár füstje 1984, Holtág 1990, Havak tánca 1997, A Bárány kiűzése 1999 és Arcokkal a Semminek válogatott versei 2001-ben). Ehhez illeszkedően határoztam meg esztétikai követelményét is: a Valóság elvesztése/eltüntetése a Semmi nagy irodalmának megalkotását jelentené, amihez

G. B. Shaw már közelített, amikor nem vette át a Nobel-díjat, minthogy abban az évben nem alkotott; Beckett pedig szinte meg is valósította utolsó hangjátékában a Semmi bekövetkezését: a „robbanást egy nagy sikoly követte, majd utána csend”, a Nobel-díj elől pedig ismeretlen címre költözött.

Mindezt azért mondtam el Pék Pál költői érdemével kapcsolatban, mert a valóság nemléte „valóságában vagyunk. Miként Hamlet a dráma története valóságában élte meg annak eltüntetését. A szó – „Szó, szó, szó” – Hamlet értelmezésében így a valóságtartalmát is elvesztette; „őrült beszéddel” fejezte ki ezt, és éppen Polonius érez rá, hogy „talpraesettek a feleletei néha! Csodálatos, hogy gyakran az őrültség eltalálja, mit az értelem s józanész nem bírna oly szerencsésen megoldani.”

Hamlet őrült beszéde „irodalmát” idéztem meg, jelezve, hogy mennyire a „mást mondás” fejezi ki a Valóságot. El kellene jutnunk végre ennek az „irodalomnak”, ezzel pedig az irodalomnak a

megértéséhez a Valóság és az Igazság összefüggésében, hogy megértsük Molière Tartuffe-jét annak mai megjelenésében. Azt, hogy az „igazat mondó” tartuffe-ség valójában szenteskedő képmutatás. Tartuffe ezzel az „erkölcsi tőkével” akar fölényt és hatalmat szerezni a másik fölött, maga de végül az erkölcsi vesztes helyzetébe kerül vele szemben. Molière a legaljasabb magatartás ontológiai szerepét mutatta meg. Azt, hogy ténylegesen éppen az „igazat” mondó hazudik, elfedve azzal valami nagyon lényegest. A „mást mondásnak” nagyon tapintatos emberi tartalma van: nem a Valót mondjuk, ahogy Seneca sem a Valót mondja, amikor hízeleg Nérónak. És akkor még nem beszéltünk arról a valóságtartalomról, amit nem lehet szavakban kifejezni. A szó legnagyobb művészei - Petőfi, Radnóti - tudták, hogy „szótlantul” többet mondunk, mint szóval, ha olyan a valóság, hogy „nincs rá szó, nincsen rá fogalom”. Merthogy a költő csak azáltal költő, hogy a szó és a valóság egybevágását létkérdésnek tekinti: „mert annyit érek én, amennyit ér a szó / versemben, s mert ez addig izgat engem / míg csont marad belőlem s néhány hajcsomó.” Juhász Gyula keserű leírását sem tudom feledni tanári magányáról az Orbán lelkében, ahol megemlékezik képzett tanártársáról, aki abban a Valóságban „hét nyelven hallgatott”.

És ha már ekkora kört teszek a Valóság és az Irodalom összefüggéséről, Pék Pál Semmit kifejező életműve kapcsán, akkor azon is elgondolkodhatnánk, hogy éppen a megcsinált Valóság ad tartalmat a Semminek, mint ahogy a „cső” az ürességével válik azzá ami, viszont mégiscsak a pereme által nyeri el ezt a létezését. Ebben az összefüggésében a tartalmas élet is válhat üressé annak végpontjából. Ily módon egy hatalmas életmű is jelentheti azt, hogy a művész nem azt alkotta meg, amit kellett vagy lehetett volna.

Figyelmet és értelmezést kíván ez a Valóság, amihez úgy viszonyultunk, hogy ezt viszont nem csinálom meg, vagy nem csinálhatom meg. Ady írja valahol, hogy egy élet munkája kell ahhoz, hogy szavát hallathassa, minthogy a Semmi is úgy kapja meg a tartalmát, hogy egy élet munkáját állítja mögé.

Vissza-visszatérő eretnekségem Arany Jánossal szemben, hogy éppen a kánonba tett művei fejezik ki, hogy „mást” írt, mint amit kellett volna. Ezért a „félbe-szerbe” vagy meg nem alkotott nagy művek kikerülnek tudatunkból az életmű értelmezésében, és fel sem merül a gondolat, hogy Arany éppen azzal fejezte ki a Valóságot, hogy nem írta vagy nem írhatta meg őket. Hatalmas életműve a megíratlan műveinek Valósága értelmezésére figyelmeztet annak a költői feladatnak értelmében, hogy neki a „reményt”, a „hitet” kellene ébren tartania a Bécs által megcsinált Valóság - amely nemzeti tragédiánk valóságának kifejezése - ellenében. Így kellene értelmeznünk Arany életművét történelmünk összefüggésében. És hogy ez mennyire lényeges lenne, azt Ady életműve fejezi ki (nincs társadalmi valóságunkban az, aminek lennie kellene); azt élénk állítja Móricz balzaci életműve (a Semmit csináltuk meg a nemzetépítés történelmi cselekedetében.)

Legnagyobb költőinket sorakoztathatom fel, akik az életművüket semmizték le ezért – „a tavasz sárvice elsodorja” –, hogy megtették-e küldetésüket Jónásként Arany utolsó Toldijában fejezte ki nagy fájalmát, hogy „mást” csinált. Kosztolányi epikureusi nyugalommal nézett szembe a valósággal, hogy „rákja van”, és epikureusi nyugalommal idomult a Semmihez az életműve kapcsán is („Én is öröktől ebbe voltam, / a semmiségre ráomoltan”) József Attila rezignáltan vette tudomásul, hogy nem tudott az „üres telken” élhető Valóságot csinálni sem emberként, sem költőként, amiért is „talán eltűnök hirtelen, / akár az erdőben a vadnyom.” Kiteljesíthetném ezt a költészetet a Valóság összefüggésében, hogy a „könnyelműen” írók sokasága valamit megérthessen az Isten áldása – vagy éppen verése? – költészetéről, merthogy a beszéd és az írás „szó-fosch” lett, ami a kiválasztás megnyilvánulásaként ömlik az ember és ember közötti érintkezésben. Rejtő Jenő Tuskó Hopkins „szájába” adta ítéletét, amikor így minősítette Csülök munkásságát: „elvégre ő az író, és köpött.”

5. Szodoma. A Valóság eltűnésének – netán eltüntetésének? – „valósága” ébresztette fel bennem Pék Pál utolsó verseskötetét, hogy „beszélünk” kellene az irodalomról, ha az még

nem vált „iroda-lommá”. Pék Pál életműve - annak következetes tartalmában - kétszeresen is elgondolkodtató, merthogy a Semmi Valóságát fejezi ki, annak pedig nincs megjeleníthetősége.

Beszélnünk kellene erről a költészetről, főleg pedig arról a megíratlan Versről, ami a Valóság teljes eltűnését fejezi ki költőien. Vagyis alapvetően a Valóság eltűnésének – talán eltüntetésének? – valóságáról kellene beszélnünk, hogy aztán az irodalomról is beszéljünk, mert ezzel azt is halálra ítélték, mondván, hogy a Valóság nemléteének nincs irodalmi megjeleníthetősége.

Pék Pál költészete [,hogy] elnyerte időszerűségét. Nemcsak alapvető művészeti kérdéseket vet fel a Valóság megjelenítéséről, hanem alapvetésként a Valóság kérdését emeli homloktérbe, minthogy azt az Isten örökén már az Ember csinálja. Isten alkotását építi-e tovább, vagy Isten alkotását rombolja-e le teljesen. A kérdésnek azonban ma sokkal nehezebben megvilágítható tartalma van. [, hogy] Pék Pál költészete által azt a paradoxont kell tudomásul vennünk, hogy korántsem a Valóság elpusztítása jelenti annak megszűntét, ahogy azt Beckett megjelenítette Vladimir és Estragon „várakozásában”, a kukában való „játszma végében”; ahogy a költő a „megváltatlan földi létet” a „forró hamubunda radioaktív iszonya” halálától féltette, ami mindent megold, hogy „végül már semmi se fáj”. Valós félelme volt ez akkor az embernek, [, hogy] hiszen megismertük ennek a tudományos vívmánynak a pusztító hatását, amit – valljuk meg – a legnagyobb tudósok alkottak meg, és ebben magyarjaink is élenjáróan jeleskedtek. Einstein tudományos érdeméhez is köthető pusztító erő valóban fenyegette Valóságunkat pusztulással, és nem mondanám, hogy elmúlt ennek veszélye mint lehetőség. [Pék Pál Szodoma kötetének tartalma, hogy az üres világgállapotot fejezi ki „Hisz a tudás visszahökken: / héjázhatok tavaszon, / helyettetek hamut látva, / a semmit fogom boldogan.” (Sziget)] ; hogy költészet nélküli költészet lett a vers, hogy a szó elvesztette a „megízest” nyelv lehetőségét [„... de ránk feszült a semmi leple / újra, / s packázó kényszerű bamba nincs- / tovább tartott meg a rommá-züllött házban, / testünk pedig didergőn vacog, / mert gané lett / a szavak tiszta gyöngye, / és szárnyak haván / a hallgatás ragyog.” (Supremum Vale)]; hogy a remény is elveszik a „szó-lomok közt”. (Megkéssett virradat)

Arisztotelész segít annak megértésében, hogy a Nincs is jelentheti a Valóságot, ha annak van „valószínűsége” a valóságához. A költészet is ebből a hiányból táplálkozik, amit az a költői lelkiület ért meg, amelyik „vágynak” arra a hiányra, és amelyik tud kívánni, hogy teljesedjék, minthogy teljesedve nem is bizonyos, hogy arra vágytunk. Sohasem tudom meg, hogy például a ló – Platón is megidézve említtem a lovat – vágynak-e eszményi abrakra, arra, hogy abrakolják.

Mi emberek rendre Eszmét állítottunk magunk elé, hogy azok „útján” haladjunk a valóságunk építésében. Ennek a fordulatnak értelmében már az alkotó ember vette át a „művész” szerepét, hogy valóságossá tegye azt, amit valószínűnek gondol megvalósítani. Ennek összefüggéséről Madách tudott a legtöbbet, ti., hogy a történelem „a nem realizált eszmék története” (Patmosz), merthogy nem helyettesíthetők be Isten teljessége Valóságával. [Ha Pék Pál költészetének ürességtartalmát értelmezzük, akkor az Eszme ezen attribútumát is értelmeznünk kell: az Eszme azért üres, hogy kiteljesítsék. Pusztán ezért érdeklődnék a ló identitásképzetéről, hogy ő megkettőzi-e így magát, mint az Ember, aki Eszmét állít maga elé, hogy annak a Nincs-valóságában kezdjen létezni. Nagyon lényeges összefüggés ez, hogy a hiány jelenti a mozgató erőt, és éppen a valóság öli meg azzal, hogy teljesítik. Ennek összefüggésében ugyanis a Lónak tudnia kell, hogy ne a Valóságban keresse a létezését, hanem a hiányban, amelyik által megmutatkozik. Ily módon lehet egy életen keresztül – életeken át – eszmében élni boldogan, hogy élünk, vagy úgy is, hogy csak közelítünk feléje a magunk emberi módján. A bajok akkor kezdődnek, ha távolodunk tőle. Az utolsó eszmével mi is így jártunk: nem tudtunk a teljesíthetősége felé haladni, költői nyelven szólva a Nincs elvesztette valósága valószínűsíthetőségét. Itt válik alapvető erkölcsi tartalommal az ontológia: meg tudjuk-e, vagy meg akarjuk-e határozni azt a pontot, amelytől kezdődően már egyértelműen távolodunk a teljesíthetlenségtől, merthogy ennek hazugsága Hamvas Béla értelmezésében nem egyszerűen csak „bűn”, hanem már „korrupció”, mégpedig „ontológiai korrupció”. A hazugság ontológiai korrupció tartalmát hangsúlyozom, amikor az

ember elrejteti azt a legelső hazugságot, amit felismert, vagy amire eleve tudatosan építeti fel a másodikat és a többi; és ha már építményt csinált, védelmezi is a mélyen elrejtett hazugságát. (Patmosz) Nekünk itt azt kellene világosan megértenünk, hogy akkor válik erkölcsi tartalomká az ontológia, ha eltagadjuk, ami meghatározható; hogy tudniillik mikortól kezdődően lesz egyértelművé: az adott Eszme nem valósítható meg. Attól a ponttól kezdve ugyanis már nem az Eszme ürességét, hanem csak az ürességet tápláljuk valóságunkkal, merthogy attól a ponttól kezdődik el az Eszme látszatépítése annak összetett hazugságaival. Attól a ponttól kezdve „reménytelenül” elkezdődik a művészet leépítése/leépülése. „Éj / vackolja csillagát, vagy / bűnét mégis ez a kor / ülteti el nevelés / verseinkbe, ha a Nap / dermedt fénye, mint a hályog, / világunkon megtapad, / s nem tudjuk, hogy hova, merre?” (Ólak csöndje)

Pék Pál költészetének üresség- tartalma azért elgondolkodtató a Rapszódia a reményről indítással 1976-ban, mert prosperáló szakaszban voltunk az Eszme építésében, és „hirdettük is” - ahogy a Váci-vers mondja - , hogy reményünk van a kiteljesedésére. Pék Pál költészetének üresség- tartalma azonban ontológiai alapkérdést vet fel utolsó eszménk vonatkozásában. Azt, hogy annak éppenséggel nem a teljesíthetetlenségében kellett volna-e meghatározni az identitását.[, hiszen!!] József Attila költészete azt tanította, hogy két szülője, a „szellem és a szerelem” emelje az embert érettségre. És ehhez azt a paradoxont kellene tudomásul vennünk, hogy ehhez az érettséghez éppen annak kiteljesíthetlensége-befejezhetetlensége „véges végtelen” útjának megértéséhez kellett volna felnőnünk, mint ahogy Krisztus is ekként jelölte ki Isten erkölcsi törvényeinek igazságtartalmát az Istenhez vezető úton. Hiszen annak is hányféle tartalma lett, nem beszélve tagadóiról.

Pék Pál „hitetlenül hívóként” szöveg a Semmi - lét megéléséről a Stáció nagyon szép versében: „Lábam alatt sebhelyes még / lépteimtől a mező, / de sehol, ami életedből / kilobogva értem nő. / ... Hitemből már kiforogtál. / S jajom mégis visszalop? / Érettem is kitárod így / szabadító pitvarod?” (Advent 1999)

Pék Pál költészetlen költészetét tehát a Valóság költészetlensége „ihlette” ilyené. Már korábban is szövegeztem róla, hogy költészet nélküli költészetet alkotott. Nekünk viszont már a Valóság költészetlenségéből, annak költészetlenné tételéről kell értekezni, merthogy Pék Pál életműve az emberi lét koordináta- tengelyének origó pontjába vitt bennünket. Arról, kell szót váltanunk, hogy meg tudjuk-e csinálni az élethely életvalóságunkat, és ami ennél is lényegesebb: meg is tudjuk-e határozni annak identitását. Ennek értelmében Pék Pál költészetének üresség-tartalma az erkölcsi identitás elvesztésének útját fejezte ki: tudniillik az Eszme teljesíthetlensége felé vezető úton is biztos egzisztenciát lehetett csinálni, ami utólag az értékek tagadását hozta magával. Ennek pedig a rendszerváltás ontológiai erkölcsi üresség- alapja lett a következménye. Az, hogy az erkölcs mint eredeti tőke halt meg az identitása eltagadásával. „Halandó arcok / halhatatlan / röpködnek ott, / hol tegnap / malom-alji eszementek / raktak birodalmat, / nem értve, / a jövődönnek /” (Kötél) Magam megvallottam, hogy „alkut” kötöttem a családomért, de nemcsak vállalom értékteremtő munkámat, őrzöm is azt. Pék Pál a költő alkukötésével vall erről: „Bűnöm a világ vétke, / arcomra az arcod mása. / Uram, szólj még egy szót hozzám! / Belehalok a némaságba.” (Stáció)

6. Szodoma. Pék Pál 2004-ben megjelent verseskötete üresség-tartalmát azonban már korántsem az Eszme kiüresedésével kell értelmeznünk, minthogy ezt az eszmét a történelem ahogy valósággá tette, ugyanúgy ki is iktatta. Az Ember alkotta és uralta Valóság vette vissza a szabadságát, és azzal kell szembenéznünk, hogy az üresség még nagyobb lett a „végítélethez”. „Az angyal... látta, hogy már egybe mosva / ami volt és ami van / s hiába a maga-mentő / igaznak-hitt mozdulat / sóbálványra dermed - az / ki önmagra visszanéz.” (A hírnök)

A történelem nem először csinálta meg előremenetele visszaállításának libikóka- játékát. Itt most az Eszme erkölcsi identitásvesztése hatását emelem ki.

Magam is rendszerváltó lettem annak teljes történelmi abszurdításában, hogy szétvertük a

szocialista államot, mint monopolizációt; hogy szétvertük ezen államok szövetségét, amivel szabad utat nyitottunk a tőke hatalmának. Ez az erkölcsi identitásvesztésünk tudniillik túllépett azon a történelmi abszurditáson, hogy szétvert államból mint monopolizációból kellett megcsinálni a rendszer alapját. Ezt a történelmi cselekvést értelmezem abszurdumnak annak összes következményeivel: eleve az idegen érdeknek nyitottunk utat a tőke szabad érvényesülésével. Ennek alapján a szabadságot mint liberalizmust is értelmeznünk kellene, hogy az lényegében az önkény melegágya is, ha nem csinál „rendet” annak identitásában.

Pék Pál költészetének üresség-tartalma már a „rendszerváltás” ezen „valósága” értelmezését kívánja annak tudomásul vételével, hogy az erkölcsi identitásvesztésünk csinált belőlünk szemellenzős rendszerváltót. [akik] Teljesen elfelejtettük azt a világrendet, amelyik látszattal takarta el a valóságot - ahogy ezt az irodalom kifejezte -, azt a világrendet, amelyik világháborúkat robbantott ki, azt a világrendet, amelyik világpusztító fegyver damoklészi kardját akasztotta fölénk, hogy azt egy „őrült” is a kezében tarthatja, ahogy ezt Dürrenmatt megjelenítette A fizikusok című drámájában.

Az erkölcsi identitásvesztés csak nagyon lassú ocsúdás után tudja tisztán látni, hogy a féken tartó Eszmét is megöltük, amivel kiszabadítottuk a Pénz hatalma mozgását. És itt a féken tartó erő szükségességéről beszélek, merthogy a Pénz hatalma szabadsága átlépi az emberi lét határait. Átlép a Valóságon, annak teljes szülőanyjává akar lenni az ember teljes kiszolgáltatottságával. Isten imitátora lesz, hogy „mindent” meg tud alkotni. Te, ember ezt a Valóságot „fogyaszd”, erre legyen „hiányod”; kielégítik azt benned, hogy elveszítsd Isten „képmása” létezésedet.

Az emberi létet féltő-irányító szépirodalom nagyon korán felállította tiltó tábláját - vigyázz, ha átlépsz ismeretlen határokon -, és nagyon korán kifejezte azt is, hogy az ember Ember maradjon, és ne lépje túl emberi léte határait.

(A sumér eposz, a Gilgames már mikor figyelmeztet a cédruserdő kivágásának természetetátalakító hatására. Arra, hogy a vírus „szellemét” szabadították ki, ami Gilgames barátjának a halálát okozta, és Gilgames is belátni kényszerül halandóságát. A Biblia egyértelműen óvja az embert a teljes szabadságtól: hogy két fát állított Isten tiltásul. [Madáchunkat sem hagyom figyelmen kívül, merthogy!!] Madách egyértelműen fejezte ki az alkotó ember határait összevetve Isten végtelen teremtő munkájával.)

A valóságunk ismerete és értése az irodalom születésének és értésének alapja. Pék Pál ezt a „tisztánlátást” nyújtotta, és több mint egy évtized kellett ahhoz, hogy megértsem Szodoma-kötete tartalmának időszerszerűségét: azt, hogy hová is tartunk abban a rohanásban, mint a víz, amelyiknek folyása egyre gyorsul az esése előtt. „Füstbe ment a hú idő.” (Árnyá fogyva), emberlétünk útitársa ezzel a gyorsasággal egyben fogva is tart a létünkben: „Ragyogj csak, / ha verődik a / szennyet hordó árapály.” „Hol a vendég partra lépett / álmod oda visszajár, / s von, taszít egy másik körbe-- / Talán ott a menedék, / hol elenged az idő marka-- / És sorsod lesz több, nem a lét.” (Von és taszít)

„A francba most a verseket, / a gatyás bambaságot!” (Post Festa) - kiáltja Pék Pál. A Valóság van veszélyben: életvalóságunkat falják fel láthatatlan erők. Kifordult az arisztotelészi törvény a Valóság értelmezéséről. Most a Nincs felé rohanunk a fogyasztással; ami megvalósult, már elavult is lesz, hogy újabb valósuljon meg. Eltűnik a „most” jelene, így értelmezhetetlen lesz a jövő, amelynek ilyen múlt ideje lett.

Pék Pál üresség- költészetének már ez a világrend jelenti a „tartalmát”, ahova forradalmunkkal „visszaléptünk”, mint ahogy József Attila is az adott rend alapján élt „reménytelenül a semmi ágán”. Pék Pál Szodoma - kötetét végiggondolva ismétlem meg: hová is tartunk ebben a világrendben? „Kifogat, hogy tőled futtam, / Ezért ez a pillanat, / mikor a most soha többé, mikor a lesz még vakabb?” (Ellenfény).

A kifordult világrendben már nem a regény életvalósága történetét éljük, aminek a végén érthetjük meg tanulságát, hogy a Rilkei parancsot kövessük („Változtasd meg élted!”). Ebben a kifordított-kifordult világrendben, amelyik minden eszmét kivetett, az irodalom halálával

magunk lettünk írókká. Mint ilyenek a magunk életvalósága regényét „írjuk”, és nem sejtjük vagy nem akarjuk tudni a végét: „veszett versek tutultattak / kanóc út a pusztulásig / arctól arcig aknazár --, (Sziget)

Bűn nincs már, csak büntudat a maradék lelkiismeretben. Pék Pál is ezzel a büntudattal menekülne a „hegy felé” Lótként, „s bújdoklása pitvarában / akolból nő új akol; / s kések mécsé hívja csak, és / megváltatlan, mintha nyárba, / születése előtt üres / szívvel már a pusztulásba.” (Lót) A bűnök nem a Biblia „szodomai” bűnei már, amiért Isten a pusztulást beteljesítette. Pék Pál a „semmi” felé száguldás „mindent lehet” bűnének mutatja fel Isten büntető kezét, „ha vég- / ítélet tébolya / a végső gyolcsot húzza ránk, /” (Kötés) A Biblia valóságos történetében Isten a bűnök és bűnösök büntetéseként pusztította el kén- és tűzesővel a városokat, Pék Pál tehát Isten büntető ítéletét mutatta fel figyelmeztetésül. Figyelmeztetésül a szabadság emberének, aki nem ismer gátat, korlátot, aki azt hiszi, mindent tudhat, mindent megvalósíthat. Figyelmeztetésül, hogy a „végítélet / végig ver a városon /.. egybe mosva / ami volt és ami van.” (Szodoma) Figyelmeztetésül, hogy az „utolsó szó” Istené lesz, mint ahogy a kezdet is Isten „igéje”. A „hegyen túl” sincs már menekvés, hogy „mögöttetek már az a pillanat”, mi kegyes csalással ígért más utat, fákat még és lélegző eget, / egyazon világunk néma részeit.” (A hegyre nézz)

Szodoma. Pék Pál 2004-ben kiadott kötetét emeltem jelen időnkbe. A tíz éve elhunyt költő emlékére szerkesztett szép kiállítású könyv Kardos Ferenc munkája érdeméért elgondolkodtatott az irodalmi mű továbbélésének változásáról. Az irodalmi mű ugyanis változatlan teljes szöveg, magunk változunk hozzá viszonyultan. A felidézett verseket pedig a nálam négy évvel idősebb Pék Pál alkotta. Akárhogyan idősödtem is a több mint félévszázados kapcsolatunkban, ő mindig a négy évvel idősebb Pék Pál maradt számomra. Közeledéseimben is ebből a távolságból voltam inkább „nézője” életének, így értője is irodalmi alkotásainak.

Ezt azonban halálával az elmúlt évtized megváltoztatta, merthogy lassan én már kétszer négy évvel lettem idősebb nálad, Pali, és így már a magam változása horizontjából olvastam a verseidet. (Hiszen ekként olvassuk újra Homéroszt, A varázshegy azok egyre mélyülő tartalmával.) Vele viszont egyre mélyülőbb lett a kapcsolatunk, ahogy a verseidet a magam olvasói szabadságával értelmezem.. Lásd, ez a költő sorsa – nem vagy egyedül –, hogy halála után mint a jelenünk költőjéről beszélünk róla. Pék Pálról is mint a jelenünk költőjéről beszélünk, mert a jelenünkről beszélünk kell, mert beszélünk kell változásainkról. Úgy búcsúzom tőled a következő találkozásunkig, hogy hová is tartunk ebben a világban, amelyet verseidben visszatükrözöl. „Nagy az árnyék rajtam, Uram / Bennem a világ hallgat, / Tükröm az ég, az üres ég. / Mi holnap rám omolhat.” (A jel)